

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 29-35-69; 28-37-04; 28-90-17
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436
Telefax: 29-40-89

BS/3/1/91

JAKI BĘDZIE 1991 ROK?

Komunikat z badań

Warszawa, styczeń 1991 r.

W końcu roku tradycyjnie CBOS¹ zwracał się do respondentów z pytaniami: jaki będzie nadchodzący rok?, jakie niesie nadzieje i oczekiwania, a jakie obawy?, jakie są odczucia społeczne co do przyszłości kraju?

W listopadzie '89 prognozy dotyczące Polski były zdecydowanie pozytywne - zanotowano wówczas najwyższy w ciągu ostatnich trzech lat poziom optymizmu. Wprawdzie nastroje te studziły obawy związane z sytuacją ekonomiczną, ale nie przekreślało to nadziei na stabilizację polityczną i spokój społeczny.

SPRAWY KRAJU: NADZIEJE, OCZEKIWANIA
I OBAWY U PROGU 1991 ROKU

W podejściu do przyszłości kraju, u progu ostatniej dekady XX wieku, dominują odczucia ambiwalentne - nadzieja, ale jednocześnie i obawa (43% badanych), zdecydowanie mniej jest osób patrzących w przyszłość Polski z nadzieją (31%), a najmniej żywiących w odniesieniu do niej tylko obawy (25%; tabela 1). Wskazania te są wprawdzie mniej pomyślne niż zarejestrowane w listopadzie '89 (kiedy to odnotowano najwyższy w ciągu ostatnich lat poziom optymizmu), ale jest w nich więcej nadziei niż pod koniec 1988 roku.

Tabela 1

w procentach

Odczucia co do przyszłości kraju	Respondenci według terminów badań:		
	XI '88	XI '89	XII '90
Nadzieja	21	37	31
Nadzieja, ale i obawa	50	46	43
Obawa	29	16	25

Zdaniem niemal połowy badanych (44%) nadchodzący 1991 rok będzie dla Polski lepszy niż rok poprzedni, znacznie mniej osób

¹ "Aktualne problemy i wydarzenia"(11) - sondaż zrealizowano w dniach 7-12 grudnia '90 na 1475-osobowej ogólnopolskiej próbie losowej dorosłej ludności.

przewiduje, że będzie gorszy (18%), niewiele ponad 1/10 respondentów (11%) - że będzie taki sam jak miniony, ponad 1/4 (27%) nie ma zdania na ten temat (tab.2). Prognozy te są dość pomyślne w porównaniu z odnotowanymi w ciągu ostatnich pięciu lat, choć nie dorównują formułowanym pod koniec 1989 roku.

Tabela 2

w procentach

Prognoza następnego roku dla Polski	Respondenci według terminów badań:					
	XII '85	XII '86	XI '87	XI '88	XI '89	XII '90
Będzie:						
- lepszy	33	25	17	33	53	44
- taki sam	33	42	20	28	20	11
- gorszy	15	17	48	20	7	18
Brak prognozy	19	14	15	19	20	27

Czego oczekują Polacy w sprawach kraju w 1991 roku?

Nadzieje i oczekiwania respondentów najczęściej dotyczyły problemów związanych ze stabilizacją gospodarczą, poprawą sytuacji ekonomicznej kraju, rozwojem i ożywieniem gospodarczym - wymieniło je 60%, czyli prawie dwukrotnie więcej osób niż w listopadzie '89 i trzykrotnie więcej niż w listopadzie '88. Na drugim miejscu, ze względu na częstotliwość poruszania tej kwestii, znalazło się oczekiwanie spokoju społecznego, braku strajków, zamieszek, niepokoju. Stabilizacji politycznej chciałoby 32% ankietowanych, a 31% wierzy, że będzie lepiej, będzie większy ład i porządek, wszystko się wreszcie unormuje. Nieco mniej (22%) badanych liczy na poprawę poziomu życia, 17% spodziewa się, że nowo wybrany prezydent poprawi sytuację w kraju, co dziesiąty uczestnik sondażu wyraża nadzieję na zwalczenie bezrobocia i jego skutków.

<u>Nadzieje i oczekiwania w sprawach kraju:</u>	<u>XI'88</u>	<u>XI'89</u>	<u>XII'90</u>
stabilizacja gospodarcza, wyjście z kryzysu, ożywienie, rozwój gospodarczy	23	36	60
spokój w kraju, brak strajków, zamieszek, niepokojów społecznych	} 25 ^x	} 17 ^x	40
stabilizacja polityczna			32
optymizm, nadzieja na poprawę, będzie lepiej, będzie większy ład i porządek	15	8	31
poprawa poziomu życia	7	7	22
zaufanie do nowego prezydenta, wiara w jego sukces	-	-	17
likwidacja, zwalczanie bezrobocia	-	-	10
stagnacja: nic się nie zmieni, niczego nie oczekuję	1	1	7
wiara w sukces nowego rządu ^{xx}	2	5	5
polityka rolna, preferencje dla rolnictwa	1	1	5
zahamowanie inflacji, wzrostu cen	6	10	5
porozumienie narodowe, zgoda narodowa	10	2	4
zaopatrzenie rynku	12	8	1

^x W badaniach przeprowadzonych w latach poprzednich obie kategorie potraktowano łącznie.

^{xx} W 1989 roku kategoria ta dotyczyła rządu T.Mazowieckiego, w 1988 zaś gabinetu M.F.Rakowskiego.

Uwaga: procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondent miał możliwość udzielenia więcej niż jednej odpowiedzi.

Obawy społeczeństwa związane z rokiem 1991 dotyczą głównie spraw kraju. W porównaniu z prognozami z końca 1988 i 1989 roku wyraźnie wzrosła liczba wskazań na zaostrzenie sytuacji politycznej, przy jednoczesnym zmniejszeniu się odsetka obawiających się inflacji, wzrostu cen i obniżenia poziomu życia oraz pauperyzacji społeczeństwa. Bezrobocia i jego skutków u progu nadchodzącego roku lękało się 9% respondentów, natomiast pogorszenia sytuacji ekonomicznej kraju i pogłębienia kryzysu gospodarczego - 5%.

<u>Obawy związane z 1991 rokiem:</u>	<u>XI'88</u>	<u>XI'89</u>	<u>XII'90</u>
zaostrzenie sytuacji politycznej w kraju, strajki, demonstracje, napięcia polityczne, niepokoje społeczne	16	11	21
inflacja, wzrost cen, podwyżki, drożyzna	30	26	20
bezrobocie, obawa przed utratą pracy	1	3	9
spadek poziomu życia, pogorszenie się sytuacji materialnej, wzrost kosztów utrzymania, pauperyzacja, nędza	15	13	8
destabilizacja w ZSRR, upadek Gorbaczowa	-	1	6
pogorszenie sytuacji gospodarczej, pogłębianie się kryzysu, załamanie gospodarcze	6	7	5
obawy związane z nowym prezydentem	-	-	3
brak obaw	3	5	3
stan zdrowia, pogorszenie się stanu zdrowia	8	3	2

Uwaga: procenty nie sumują się do 100, ponieważ uwzględniono tylko najczęściej występujące kategorie odpowiedzi.

Niewielkie zainteresowanie i nikłe obawy budził wśród Polaków przypuszczalny rozwój sytuacji na świecie. W grudniu '90 prawie 40% respondentów uważało, że 1991 rok będzie dla świata lepszy, 10% - że będzie gorszy, 13% twierdziło, że taki sam, 37% nie miało zdania na ten temat. Niepokój niewielkiej liczby ankietowanych budziła destabilizacja w ZSRR i ewentualny upadek Gorbaczowa.

OCZEKIWANIA W SPRAWACH OSOBISTYCH I RODZINNYCH

W grudniu 1990 roku 42% ankietowanych przewidywało, że dla nich osobiście zbliżający się nowy rok będzie lepszy od mijającego, 18% było przeciwnego zdania, 20% uznało, że będzie on taki sam, zaś 20% nie wyraziło opinii. Niemal identyczny rozkład odpowiedzi wystąpił w prognozach dotyczących rodziny respondenta: odpowiednio 41, 19, 19 i 21%.

Dane te wskazują na zdecydowaną przewagę opinii optymistycznych nad pesymistycznymi, przy jednoczesnym znacznym odsetku nie przewidujących zmian bądź nie mających zdania (łącznie 40%). Należy przy tym podkreślić, że sposób prognozowania własnej sytuacji nie pozostaje w związku ani z poziomem wykształcenia, ani z przynależnością do określonej grupy społeczno-zawodowej. Różnicują go natomiast wiek i miejsce zamieszkania: im większe miasto, tym bardziej optymistyczna prognoza oraz ocena własnej sytuacji materialnej (tabela 1 i 2 aneksu).

Wśród spontanicznie wskazywanych przez respondentów oczekiwań związanych z życiem osobistym i rodzinnym na pierwszym miejscu pojawiają się nadzieje na poprawę poziomu życia, większe dochody, zarobki, pensje, emerytury. Rachuby te poważnie wzrosły w porównaniu z pomiarami z lat poprzednich: w grudniu 1990 r. wskaźnik ten wyniósł 35%, podczas gdy w listopadzie ubiegłego roku 22%, a w końcu 1988 roku tylko 17%, a więc o połowę mniej. W przypadku innych problemów nie zaobserwowano takiej dużej dynamiki zmian oczekiwań.

W następnej kolejności wymieniano życzenia związane ze stanem zdrowia (11% respondentów), przy czym odsetek podnoszących ten problem zmalał w przeciągu ostatnich dwóch lat. Nieznacznie wzrosła liczba optymistów wyrażających opinię, że ogólnie może będzie lepiej i niemal taka sama jak w poprzednich latach grupa wyrokowała, że nic się nie zmieni.

Niewielkie grono ankietowanych zwracało uwagę na sprawy mieszkaniowe. Problem ten - w końcu 1989 roku zajmujący trzecie miejsce pod względem liczby wskazań - obecnie wydaje się mniej ważny.

Zafunkcjonowała natomiast kwestia stabilności zatrudnienia i posiadania pracy - wskazało ją 7% badanych.

W prognozach dotyczących sytuacji własnego zakładu pracy w roku 1991 32% respondentów stwierdziło, że będzie ona lepsza niż w roku 1990, 21% - że gorsza, 18% - że nie ulegnie zmianie, a 27% nie wyraziło opinii. W porównaniu z innymi wymiarami (życie rodzinne, osobiste, Polska i świat) - w jakich oceniano

Nadzieje i oczekiwania w sprawach osobistych:

	<u>XI`88</u>	<u>XI`89</u>	<u>XII`90</u>
poprawa poziomu życia, podniesienie stopy życiowej, większe zarobki, dochody, pensje, emerytury	17	22	35
zdrowie, powrót do zdrowia, poprawa stanu zdrowia	21	19	11
optymizm, nadzieja: może będzie lepiej	5	5	8
stagnacja: nic się nie zmieni, niczego nie oczekuję	8	6	7
stabilność pracy, posiadanie pracy	-	0	7
otrzymanie mieszkania, budowa domu, rozwiązanie problemów mieszkaniowych	8	9	6
zadowolenie z rodziny, spokój w rodzinie, szczęście rodzinne	6	5	4
stwierdzenia ogólne: udane życie, aby wszystko układało się pomyślnie	3	5	3

Uwaga: procenty nie sumują się do 100, ponieważ uwzględniono tylko najczęściej występujące kategorie odpowiedzi.

perspektywy na przyszły rok - rokowania dotyczące zakładu pracy są najbardziej pesymistyczne, przy czym największy sceptycyzm w tej dziedzinie prezentują przedstawiciele inteligencji, kadry kierowniczej i rolnicy (tab. 3 aneksu).

x

x

x

Wyniki przeprowadzonego w grudniu 1990 roku sondażu pozwalają sądzić, że społeczeństwo polskie patrzy w przyszłość z umiarkowanym optymizmem. W porównaniu z pomiarami z poprzednich lat nastąpiło przesunięcie akcentów w obawach i oczekiwaniach: i tak wzrosły nadzieje na poprawę poziomu życia i stabilizację gospodarczą kraju, a jednocześnie spotęgowały się obawy związane z sytuacją polityczną. W prognozach na 1991 rok dotyczących przyszłości kraju i napięć społecznych odnotowano - w porównaniu z rokiem poprzednim - dość znaczny spadek optymizmu, przy jednoczesnym wzroście ocen pesymistycznych. Natomiast w odniesieniu do spraw gospodarczych w porównaniu z rokiem poprzednim zwiększyły się nadzieje i oczekiwania.

Tabela 1

w procentach

Charakterystyka badanych	Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jaki będzie 1991 rok dla Pana(i) rodziny:				Liczba osób
	lepszy	taki sam	gorszy	trudno powiedzieć	
Ogółem	41	19	19	21	1471
<u>Płeć</u>					
Mężczyźni	40	20	19	21	738
Kobiety	42	17	19	22	732
<u>Wiek</u>					
Do 24	52	18	19	11	100
25-29	36	14	25	25	115
30-39	43	17	20	21	423
40-49	38	18	21	23	296
50-59	41	18	17	24	260
60 lat i więcej	39	25	15	20	277
<u>Miejsce zamieszkania</u>					
Wieś	40	17	18	25	566
Miasto	41	20	20	19	903
<u>Wielkość miasta</u>					
Do 20 tys.	38	19	19	24	153
21-100	39	17	23	21	271
101-500	42	23	16	19	264
501 tys. i więcej mieszkańców	46	22	19	13	215
<u>Region</u>					
Środkowy (Warszawa)	39	22	23	16	249
Północno-wschodni (Białystok)	34	13	20	33	112
Północny (Gdańsk)	35	14	29	22	142
Południowy (Katowice)	46	18	14	22	262
Południowo-wschodni (Kraków)	38	23	15	24	225
Środkowo-wschodni (Lublin)	39	19	16	26	105
Środkowo-zachodni (Poznań)	48	19	20	12	195
Południowo-zachodni (Wrocław)	41	18	19	22	181
<u>Wykształcenie</u>					
Podstawowe	39	18	17	25	515
Zasadnicze zawodowe	40	16	20	24	351
Średnie	43	20	19	17	476
Wyższe	41	23	22	13	129
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>					
Inteligencja, kadra kierownicza	45	22	21	13	102
Pozostali umysłowi	39	23	18	20	361
Pracownicy handlu i usług	48	16	17	18	98
Robotnicy wykwalifikowani	40	16	22	21	366
Robotnicy niewykwalifikowani	46	18	15	20	179
Robotnicy najemni w rolnictwie i leśnictwie	37	14	24	24	49
Rolnicy	36	16	17	31	236
Prywatni przedsiębiorcy	47	22	19	12	64
<u>Dochód głównego żywiciela rodziny</u>					
Do 450 tys.zł	42	16	21	21	140
451-700	41	17	19	23	275
701-950	41	19	20	19	289
951-1200	41	20	19	20	312
1201-1450	41	17	15	26	174
1451-1950	39	20	21	20	153
Powyżej 1950 tys.zł	42	21	18	19	125
<u>Liczba osób w gospodarstwie domowym</u>					
1-2	38	23	17	22	394
3-5	42	18	20	20	938
6-9	39	13	16	31	137
<u>Ocena warunków materialnych</u>					
Złe	34	19	22	25	528
Średnie	44	19	18	19	759
Dobre	47	20	13	20	182

Tabela 2

w procentach

Charakterystyka badanych	Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jaki będzie rok 1991 dla Pana(i) osobiście:				Liczba osób
	lepszy	taki sam	gorszy	trudno powiedzieć	
Ogółem	42	20	18	19	1474
<u>Płeć</u>					
Meżczyźni	43	21	17	19	738
Kobiety	42	19	19	20	735
<u>Wiek</u>					
Do 24	58	13	17	12	100
25-29	41	19	23	16	115
30-39	43	20	19	19	423
40-49	41	19	18	22	295
50-59	42	19	18	20	261
60 lat i więcej	40	26	15	19	280
<u>Miejsce zamieszkania</u>					
Wieś	42	20	16	22	567
Miasto	43	20	19	18	905
<u>Wielkość miasta</u>					
Do 20 tys.	37	22	20	21	153
21-100	40	17	23	20	271
101-500	43	20	17	19	264
501 tys. i więcej mieszkańców	50	23	16	11	217
<u>Region</u>					
Środkowy (Warszawa)	46	21	20	13	251
Północno-wschodni (Białystok)	34	14	23	29	112
Północny (Gdańsk)	37	20	21	22	142
Południowy (Katowice)	43	21	15	20	262
Południowo-wschodni (Kraków)	39	23	17	21	226
Środkowo-wschodni (Lublin)	41	19	14	26	105
Środkowo-zachodni (Poznań)	49	20	21	10	195
Południowo-zachodni (Wrocław)	44	18	14	24	181
<u>Wykształcenie</u>					
Podstawowe	41	19	18	22	518
Zasadnicze zawodowe	41	20	18	22	352
Średnie	45	20	18	17	475
Wyższe	42	23	22	12	129
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>					
Inteligencja, kadra kierownicza	45	22	21	13	102
Pozostali umysłowi	41	22	17	19	360
Pracownicy handlu i usług	47	19	18	15	98
Robotnicy wykwalifikowani	43	19	19	18	369
Robotnicy niewykwalifikowani	47	18	17	17	180
Robotnicy najemni w rolnictwie i leśnictwie	37	22	20	20	49
Rolnicy	38	17	17	28	236
Prywatni przedsiębiorcy	45	23	16	16	64
<u>Dochód głównego żywiciela rodziny</u>					
Do 450 tys.zł	40	16	23	20	141
451-700	42	19	16	23	278
701-950	44	19	21	16	289
951-1200	45	21	16	17	312
1201-1450	44	18	15	22	174
1451-1950	37	22	21	20	152
Powyżej 1950 tys.zł	42	25	15	18	125
<u>Liczba osób w gospodarstwie domowym</u>					
1-2	40	23	17	20	398
3-5	44	20	18	18	937
6-9	41	15	19	25	137
<u>Ocena warunków materialnych</u>					
Złe	34	19	23	23	532
Średnie	47	21	15	17	758
Dobre	48	19	16	16	182

Tabela 3

w procentach

Charakterystyka badanych	Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jaki będzie 1991 rok dla Pana(i) zakładu pracy				Liczba osób
	lepszy	taki sam	gorszy	trudno powiedzieć	
Ogółem	32	18	22	27	865
<u>Płeć</u>					
Mężczyźni	35	17	20	27	490
Kobiety	28	20	24	28	375
<u>Wiek</u>					
Do 24	33	19	26	21	57
25-29	45	12	15	28	75
30-39	35	18	22	25	323
40-49	31	20	20	28	239
50-59	25	21	20	34	124
60 lat i więcej	17	17	34	32	47
<u>Miejsce zamieszkania</u>					
Wieś	30	16	21	32	296
Miasto	33	20	22	25	567
<u>Wielkość miasta</u>					
Do 20 tys.	29	18	26	27	96
21-100	36	22	21	21	175
101-500	33	17	18	31	162
501 tys. i więcej mieszkańców	34	21	24	22	134
<u>Region</u>					
Środkowy (Warszawa)	34	18	26	22	167
Północno-wschodni (Białystok)	27	13	21	38	52
Północny (Gdańsk)	31	21	21	28	87
Południowy (Katowice)	31	14	17	38	157
Południowo-wschodni (Kraków)	22	22	30	26	118
Środkowo-wschodni (Lublin)	36	18	8	38	66
Środkowo-zachodni (Poznań)	36	19	27	18	116
Południowo-zachodni (Wrocław)	41	22	16	22	102
<u>Wykształcenie</u>					
Podstawowe	28	17	21	34	198
Zasadnicze zawodowe	38	15	18	28	246
Średnie	32	20	23	25	323
Wyższe	28	23	29	20	98
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>					
Inteligencja, kadra kierownicza	25	19	34	22	73
Pozostali umysłowi	32	20	24	24	250
Pracownicy handlu i usług	38	20	20	22	69
Robotnicy wykwalifikowani	32	21	16	31	236
Robotnicy niewykwalifikowani	41	11	17	30	63
Robotnicy najemni w rolnictwie i leśnictwie	33	8	25	33	24
Rolnicy	27	13	25	35	97
Prywatni przedsiębiorcy	44	16	18	22	50
<u>Dochód głównego żywiciela rodziny</u>					
Do 450 tys.zł	35	10	19	35	31
451-700	26	18	17	39	119
701-950	26	19	24	31	160
951-1200	35	19	22	24	227
1201-1450	36	17	23	23	126
1451-1950	31	17	22	30	107
Powyżej 1950 tys.zł	42	19	23	16	93
<u>Liczba osób w gospodarstwie domowym</u>					
1-2	28	22	23	27	138
3-5	34	17	22	26	657
6-9	25	18	15	43	68
<u>Ocena warunków materialnych</u>					
Złe	26	16	23	35	266
Średnie	34	21	20	25	474
Dobre	41	14	26	19	125